

Baráti széljegyzetek egy új állam születése kapcsán

Köröttünk új államok jönnek létre. Horvátország, Szlovénia, Bosznia – s most Szlovákia. Történészek, politikusok vitatják, jó ez Európának? S jó ez a szlovákoknak? Érvelnek az új igazgatási egységek ellen: a termelés gazdaságossága a nagy szériákat, a területi kiterjedtséget kívánja, a kereskedelem a nemzetközi piacokat. Az apró önálló vám- és pénzgazdálkodási területi egységek gátolják a befektetések szabad mozgását, a szétaprózott, határokkal elválasztott területi egységek akadályozzák a munkaerő szabad vándorlását. Nyugat-Európa és az Európán kívüli világ a határok felnyitása, az állami szétaprózottság felszámolása felé halad, míg a mi térségünkben éppen újabb kis igazgatási egységek jönnek létre. Tegyük hozzá, a kérdés nyitva marad: vajon szükséges-e, hogy ezek a kis államok másolják a száz esztendővel ezelőtti államtípusokat és az államot ugyanolyan zárt gazdálkodási egységnek tekintsék, ahogy az 1880-as évektől az európai államvezetések annak tekintettél? Vagy az új kis államok már korszerű kis igazgatási egységek lesznek, és elsősorban a helyi társadalom érdekeinek pontosabb megfogalmazására törekuszenek, és jobban segítik a helyi érdekeket a tágabb területi-termelési érdekekkel összhangba hozni? S ezzel éppen a partikularizmus, az elkülönülés feloldói lesznek? Egy lépés lesz ez a mesterséges nagy igazgatási központok – Budapest, Belgrád, Prága, Bukarest – túlsúlyának megszüntetése felé? Zágráb és Kaposvár, Kassa és Miskolc, Kolozsvár és Debrecen, Sopron és Burgenland kapcsolata – nem győzzük kérdezni – közvetlenebb lehet, ha nem kell az adminisztratív nagy központokhoz fordulni?

Mi a kérdést úgy tesszük fel: jó-e az új területi-igazgatási egység azon polgárok összességének, kik az új állam területén élnek? A mi mércénk: a polgárok valamennyijének érdeke.

Köröttünk új államok jönnek létre. Most Szlovákia önállósul. Nyugati igazgatási szakemberek félve teszik fel a kérdést: vajon egy újabb nemzetállami bürokrácia építi ki a maga uralmát az adott területen élő lakosság felett? Hiszen a térségben a kisállamiság kiépülése 1920 után amúgy is az immáron nemzeti öltözetű bürokráciák virágkorát hozta magával. Az egy főre jutó állami – azaz az adófizetők munkájából élő – tisztviselők, középosztálybeliek száma értelmetlenül magas. Most a még kisebb – törpeállamot jelentő – területi-igazgatási egységek még több „nemzeti-állami” érdekképviseletet hívnak létre a vámtisztviselőtől az akadémiai, oktatási, nemzeti presztízsintézményekig. Igaz a vád, hogy az új törpeállami széttagoltság egyedül a tisztviselő középosztálynak kedvez? Ezzel magyarázható, hogy új alkotmányban, alaptörvényekben az államnak – azaz a maguk adminisztrációs érdekeiknek – óriási szerepet szánunk? S ezért túrik nehezen a gazdaságban a magánszférát, ezért akarnak kevés önállóságot adni a helyi autonómiáknak a területi-igazgatási egységek kialakításakor? Ezért nem túrik a kisközösségi autonómiák – sem a gazdasági, sem az etnikai autonómiák – kifejlődését?

Köröttünk új államok jönnek létre. Úgynevezett „nemzeti államok”. Valójában mindegyikben nemzeti kisebbségek. Most Szlovákia van kialakulóban. A horvát politikus-értelmiség az új alaptörvényekben Európa legdemokratikusabb kisebbségi államelvét fogalmazta meg (1991. december). A szlovének kihasználják, hogy államterületükön más nemzetek is élnek, és máris fűrgén építgetik a szomszédokkal új kereskedelmi, gazdasági kötelekeiket. A hor-

Folytatás a 26. oldalon

TARTALOM

Szlovákia

- **Glatz Ferenc:** Szlovákiáról 2
- **Szarka László:** Felső-Magyarország, Csehszlovákia, Szlovákia I-II. 3
- **Szarka László–G. Kovács László:** Felső-Magyarországtól Szlovákiáig, 1918–1989 7
- **Popély Gyula:** 1938 - A komáromi magyar-szlovák tárgyalások 11
- **Sz. L.:** Szlovák nemzeteszme: kommunizmus, szocializmus 18
- **Sipos Péter:** Kádár János és az 1968. évi bevonulás 22

Kalászatok

- **Sándor Pál :** A zsidóság részvétele az 1848-49. évi szabadságharcban 26

Történelem az iskolában

- **Heckenast Gusztáv:** Magyarország a Habsburg Birodalomban 28

Nyílt tér

- **Varga László:** ENSZ és a magyar forradalom, 1956 30
- **Gabriel P. Katona** levele 32
- **Vaska Miklós:** Szálasi Ferenc novai látogatása 32

Gyarapodó közgyűjtemények

- **Frisnyák Zsuzsa:** A vasminiszter 34

História

Szerkesztő: GLATZ FERENC

A szerkesztőség tagjai: KERTÉSZ ISTVÁN, SIPOS PÉTER, SZAKÁLY FERENC, VÖRÖS KÁROLY

Munkatársak: Demeter Zsuzsanna, Stemplerné Balog Ilona (kép), Kovács Éva (szöveg), Horváth Imre (számítógépes tördelés)

Felelős kiadó: História Alapítvány
Elnök: Niederhauser Emil
Szerkesztőség: 1014 Budapest, Úri u. 53.
Telefon: 156-0457 Levélcím: Pf 9. Bp. 1250
A História Alapítvány bankszámlaszáma: 501-012539-4 OTP Bp., I. Ker. Alagút u. 3.

Szedés, tördelés: MTA TTI Kiadványcsoportja
Vezető: Burucs Kornélia
Készült a Veszprémi Nyomda Kft-nél
Veszprém, Órház u. 38.
Felelős vezető: Fekete István igazgató

Terjeszti: a Magyar Posta
Előfizethető bármely hírlapkézbesítő postahivatalnál, a Posta hírlapüzleteiben és a Hírlap és Postaszállítási Igazgatóságnál
1074 Budapest, Vörösmarty u. 16–18.

Megjelenik évente tízszer.
Előfizetési díj: fél évre 175 Ft, 1 évre 350 Ft
Külföldön terjeszti a KULTÚRA Külkereskedelmi Vállalat
Budapest, Pf. 149. H-1389

HU ISSN 01392409. Index: 25384
Kéziratokat nem őrzünk meg és nem küldünk vissza!

Szlovákiáról

Folytatás a 2. oldalról

vát, a szlovén állam minden polgárának előnyére válik az önállóság. S csak bízni lehet, hogy a szerbek új típusú be rendezkedése hasonló elveket követ majd. Annál is inkább, hiszen Jugoszlávia – nem győzzük hangsúlyozni – a szovjet típusú államok közül a legtöbb eredményt mutathatja fel a kisebbségpolitikában.

A Szlovákia területén élő szlovákok örülnek az önálló szlovák államnak. Remélik: a Kárpátok vidéke, a volt Felső-Magyarország, majd Csehszlovákia része, azután autonóm köztársaság, most a kormányzásban is követheti a helyi igényeket. A Szlovákia területén élő magyarok közül sokan féltek, félnek az önálló szlovák államtól. A cseh vezetésű köztársaság 1920 után a térség legdemokratikusabb kisebbségi politikáját gyakorolta. Tiso önálló fasiszta Szlovákiájára (1939–1945), majd az 1945 utáni időkre minden kisebbség hátborzongással gondol. Prága, illetve Moszkva egyensúlyozta csak – úgymond – a szlovák középrétegek durva magyargyűlöletét. Mások, szintén magyarok, örömmel üdvözölték az önálló Szlovákia eszméjét: a szlovák nemzeti középosztály beteljesedni látja majd a nemzeti fejlődést – úgymond – nem lesz kisebbségi érzése a korábbi vezető középosztályokkal, a magyarokkal, csehekkel szemben. S talán felhagynak az európai értelmiségi középosztálynak bajusz alatti mosolyát kiváltó hivatkozással történeti jogokra, Nagymoráviára. Nincs most már erre szükség. Maguk kell hogy felismerjék a maguk érdekét: az állampolgár nyugalmanak, jó termelésének, adózásának feltétele, hogy etnikum otthon és teljes jogúnak érezze magát az államban. Tegyük hozzá, nyitott kérdés: képes-e világszínvonalon gondolkodni a térség értelmisége? 1945 előtt is nehezen jutottak egyes vidékek értelmiségei a nyugati egyetemekre. A szovjet rendszer elzárkózása idején pedig a helyi értelmiségek műveltsége poros elveket követett és szakadozott maradt. Csak középosztályi önbizalma lett nagy, különösen most, hogy az előző rendszer összeomlott. A térség minden államának középosztálya bizonyítványt állít ki magáról, amikor az új állambe rendezkedés alapszövegeit formázza.

A szlovákok évszázadon át féltek a magyaroktól. Mondják: a magyar nemzetállam akadálya volt a szlovák nemzet fejlődésének 1918-ig. Igazuk van. Felesleges ma már mentegetni a magyar nacionalizmust. Még azzal sem érdemes, ami különben igaz: semmivel sem volt türelmetlenebb, mint bármely más kortársi nemzeteszmé. (Emlegetik joggal a három szlovák gimnázium bezárását, az 1907. évi csernovai sortüzet stb.) Azután a magyarok kezdtek félni a szlovákoktól 1918 után. Felesleges határokon túli barátainknak mentegetni az 1945-49. évi kitelepítéseket, az állampolgárság megvonását a magyaroktól, majd az erőszakolt szlovakizálást, az adminisztratív területi beosztás trükkjeit. S a kurzus-történészek szállítják mindkét oldalon az aktuális acsarkodáshoz az érveket...

Vádak arról, hogy Magyarország – vagy bárki más – veszélyeztetné az új állam területi egységét. Amint ez történt 1938-ban. Mindenki előtt ismeretes, hogy határrevízió-

ról mint a kisebbségi kérdés megoldásának eszközéről, még az ostobák sem beszélnek. A magyar társadalom ég az átáramló erdélyi magyar munkaerő-felesleget sem képes „feldolgozni”; sem a munkaszervezetben, sem érzelmileg. Gyermeteg fogás tehát egyes szomszédoktól a magyar területi aspirációk veszélyéről, államok területi egységének veszélyeztetettségéről beszélni. Mondottuk: középosztály saját bizonyítványát írja. Kisebbséggel eltelt népnek van szüksége „ellenségképre”: románt, szlovákot ijesztgetni a magyarral, részint a zsidóval, némettel...

Sok szélsőség szakad fel a térség országaiban: Magyarországon, Romániában, a volt Jugoszláviában, Ukrajnában, Szlovákiában egyaránt. Felelőtlenség az új nemzeti középosztályok részéről e szélsőségeknek helyet adva, a területi fenyegetettség érzését kelteni. A politikusi gyengeség jele, ha a belgazdasági, társadalmi nehézségek kezelhetetlenségének beismerése helyett engedik a politika mezején a nemzeti jelszavak, demonstrációk, a nemzeti tetszelgés eluralkodását. Még akkor is, ha ez a múlt rendszer szovjet internacionalizmusa után tömegeknek időlegesen tetsző érzelmkitörések, sérelmek felszakadására ad is lehetőséget. Sajnos, tapasztaljuk a térségben ma mindenütt... Az már viszont a gyengeségen túl a felelőtlenség jele, ha egy másik nemzeti vagy vallási közösség ellen engedik szabadjára vagy éppen engedik korbácsolni az indulatokat. Legyen szó akár szlovákról, magyarról, románról, szerbről, cigányról, zsidóról.

A z államközi kapcsolatok új alapelvei alakulhatnak. Tudomásul kell venni: ha a szlovák politikus szól a magyar nemzeti önrendelkezés mellett Pozsonyban, lehet, hogy ő a szlovák nemzeteszmé legokosabb képviselője. Mit magadnak kívánsz, ne tagadd azt másoktól. Tudomásul kell venni: a kisebbségi ügy nem belügy. (Ez a szovjet típusú állambe rendezkedés alapelve volt.) Nem kell felhorkanni, ha a szlovák kormány a szomszéd államtól abszolút személyi autonómiát, kollektív jogokat, önálló iskoláztatást, sőt ha a fejlődés úgy hozza, területi autonómiát kíván a szomszédokban élő szlovákoknak. Tudomásul kell venni: a magyar kormány ilyen igényei sem jogtalanabbak ennél. Épeszű kormányzat kinyitja államhatárait szomszédai előtt: a területén élő etnikai kisebbségekhez érkező bárminő támogatást üdvözöl. Az állampolgár képzése anyanyelvén történhet csak tökéletesen. Az iparos, a művelt paraszt, az okos értelmiségi itt fogja gyarapítani a javakat. Magyarországon, mint területi-igazgatási egységben élő polgárnak (magyarnak, nem magyarnak) haszna, ha ezek a munkások színvonalasan, jól végzik dolgukat. Jobb lesz az iparcikk, fényesebb a gyümölcs, értelmesebb a hivatal, az iskola. És itt fizetnek adót, amiből a közösség él. Épeszű kormányzat örül, hogy az itteni igazgatási területen élő nemzeti kisebbségeknek netán odaát anyanyelvi szerkesztők készítenek a tankönyvet, s küldenek ide anyanyelvű tanerőt. Végre szabadon áramolhat kultúra, szakmai tudás; szabadon csiszolódhatnak évszázada egymástól államhatárokkal elzárt szokásnormatívák, máskénti mozgáskultúrák, ízek...

Még akkor sem adjuk fel a jövőképet, ha a történelem és a jelen mást mutat. Itt már nem csak a történelem igazságáról van szó!

GLATZ FERENC